

Sociology of Education

Proposing a Model for Managing Dissertation Challenges Based on the Lived Experiences of PhD Students in Geography in Iraq

Thaer Abdulsada Yaseen Efare¹, Maryam Taghvaei Yazdi², Muna Mohammed Abbas Al-Khateeb³, Kobra Emami Rizi⁴

1. PhD Student, Department of Educational Management, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.
2. Associate Professor, Department of Educational Management, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran (Corresponding Author).
3. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, College of Education, University of Babylon, Iraq.
4. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

❖ **Corresponding Author Email:** m_taghvaeeyazdi@yahoo.com

Research Paper	Abstract
Receive: 2024/10/07 Accept: 2024/11/25 Published: 2024/11/30	Purpose: The purpose of this study was to propose a model for managing dissertation challenges based on the lived experiences of PhD students in geography in Iraq. Methodology: This qualitative phenomenological study was conducted using a descriptive approach in two phases. In the first phase, semi-structured interviews were analyzed using Colaizzi's seven-step method, while in the second phase, the Delphi method and qualitative content analysis with Maxqda 2020 software were used. The statistical population in the first phase consisted of PhD students and recent graduates (within the last three years) in geography, while in the second phase, experts in higher education, including managers, specialists, and faculty members, were included. A total of 22 participants (10 in the first phase and 12 in the second) were selected through purposive criterion-based sampling. Findings: The findings revealed that dissertation challenges for geography PhD students in Iraq can be categorized into four main dimensions: organizational-structural, student-related, educational-research, and information and communication technology (ICT). In the organizational-structural dimension, challenges included financial limitations, inefficiencies in regulations and policies, and weak administrative systems. The student-related dimension encompassed stress and anxiety, lack of research and writing skills, and poor time management. The educational-research dimension highlighted issues such as insufficient guidance from supervisors, limited access to relevant academic resources, and complexities in research processes. The ICT dimension pointed to inadequate access to digital resources, weak technological infrastructure, and unfamiliarity with modern research tools. These dimensions were further divided into 12 main components, 34 sub-components, and 157 concepts. In the second phase, 20 general strategies for managing these challenges were identified, including improving administrative processes, enhancing student-supervisor communication, developing research and writing skills, and leveraging ICT to increase efficiency and access to resources. These findings culminated in a comprehensive model for managing dissertation challenges and improving the quality of doctoral education in Iraq. Conclusion: This study presents a comprehensive model for managing dissertation challenges, aiding universities in Iraq in enhancing the quality of doctoral education through coordinated efforts across various educational and administrative dimensions. The findings underscore the multifaceted nature of doctoral education and emphasize the need for integrated strategies to improve the experiences of PhD students and enhance the efficiency of educational and research processes.

Article Cite:

Efare T., Taghvaei Yazdi, M., Al-Khateeb, M., Emami Rizi, K. (2024). Proposing a Model for Managing Dissertation Challenges Based on the Lived Experiences of PhD Students in Geography in Iraq, *Sociology of Education*. 10(3): 57-69.

<https://doi.org/10.22034/ijes.2024.2045099.1646>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221445.1401.15.1.1.0>

Creative Commons: CC BY 4.0

Detailed abstract

Purpose: Higher education is a cornerstone of societal development, serving as a platform for knowledge creation and dissemination. It is expected to cultivate intellectual growth and address global challenges, positioning itself as the heart of progressive societies (Ali Ghorbani et al., 2024; Bezi et al., 2024; Esmaili et al., 2024). Within this context, doctoral education, particularly the process of dissertation writing, plays a pivotal role in fostering innovation and developing expertise. However, the dissertation process often presents significant challenges, such as inadequate supervision, limited access to resources, and institutional inefficiencies, which can hinder students' academic progress and the overall quality of doctoral programs (Asghari & Nemati, 2016). In fields like geography, which demand a balance of theoretical and practical skills, the need for structured support systems becomes even more critical. This study aims to address the multifaceted challenges faced by doctoral geography students in Iraq by exploring their lived experiences and proposing a comprehensive management model for effective dissertation writing. Previous studies have consistently highlighted issues such as bureaucratic hurdles, insufficient supervisory guidance, and inadequate research training as key obstacles that impede students' progress and, by extension, affect the broader educational landscape (Zabihi Fard et al., 2021; Rafi & Moghees, 2023). Against this backdrop, this research seeks to provide actionable insights and strategies to enhance the quality of doctoral education, thereby contributing to the academic and professional success of students.

Methodology: This study utilized a qualitative phenomenological approach to capture the depth and complexity of the dissertation-writing experience among doctoral geography students in Iraq. Conducted in two distinct stages, the first phase involved semi-structured interviews with ten participants, including doctoral candidates and recent graduates from the field of geography. Participants were selected through purposive sampling to ensure a diverse and relevant pool. These interviews were analyzed using Colaizzi's seven-step method, enabling a detailed exploration of the challenges encountered during their academic journey. The second phase employed the Delphi method, engaging twelve higher education experts, including administrators, faculty members, and policy advisors, to validate the findings and propose targeted solutions. Data analysis for both phases was facilitated by Maxqda 2020 software, which helped identify recurring themes and patterns within the qualitative data. The methodology ensured a systematic and thorough examination of the issues at hand, providing a solid foundation for developing a comprehensive model to address the identified challenges. Rigorous measures were taken to ensure data credibility and reliability, including member checking and inter-coder reliability assessments. The resulting insights were synthesized into actionable recommendations aimed at alleviating the structural, organizational, and personal barriers impeding dissertation completion.

Findings: The findings of the study revealed that the challenges faced by doctoral geography students in Iraq are multifaceted and fall into four main categories: structural-organizational, student-related, educational-research, and technological challenges. Structural-organizational issues were characterized by financial constraints, bureaucratic inefficiencies, and a lack of administrative support, which collectively created an environment of institutional inertia. Student-related challenges included inadequate time management skills, psychological stress, and deficiencies in research and academic writing capabilities, highlighting the need for better preparation and support at the individual level. Educational-research challenges centered around weak supervisory practices, limited access to up-to-date academic resources, and insufficient training in research methodologies, which undermined the students' ability to conduct rigorous and impactful research. Finally, technological challenges such as inadequate IT infrastructure and limited access to digital resources were found to significantly impede the research process, particularly in a field like geography that often relies on specialized software and tools. Through a systematic analysis, the study identified 12 primary components, 34 subcomponents, and 157 specific concepts that encapsulate these challenges. Moreover, the Delphi panel proposed 20 strategic solutions, including measures to enhance administrative efficiency, foster collaborative student-supervisor relationships, expand access to academic and digital resources, and integrate advanced ICT tools to streamline research activities. These findings collectively informed the development of a

comprehensive model designed to improve the dissertation-writing process and enhance the overall quality of doctoral education.

Conclusion: The discussion highlights the implications of these findings, emphasizing the need for a systemic approach to address the challenges faced by doctoral students in Iraq. The proposed management model aligns with previous research that underscores the importance of fostering robust student-supervisor relationships, enhancing institutional support mechanisms, and investing in technological infrastructure to facilitate research (Salimi & Khodaparast, 2015; Rafi et al., 2019). For example, improving supervisory relationships through professional development programs for faculty members can significantly enhance students' academic outcomes and overall satisfaction (Salimi & Khodaparast, 2015). Additionally, investing in digital libraries and IT infrastructure can bridge critical resource gaps and streamline research processes, as evidenced by studies demonstrating the positive impact of accessible digital resources on academic productivity (Rafi et al., 2019). The study also emphasizes the importance of aligning doctoral research with societal and industrial priorities, which can enhance the relevance and application of academic work, thereby contributing to national development goals (Milton, 2017). By addressing these challenges through targeted interventions, universities can create an environment that not only supports students in their academic pursuits but also fosters innovation and societal progress. The proposed model provides a structured framework to navigate the complexities of dissertation writing, with implications for policy and practice in higher education. Future research should explore the applicability of this model across different disciplines and regions to further validate its effectiveness. In conclusion, this study underscores the critical role of comprehensive support systems in enhancing the quality of doctoral education and offers practical solutions to address the systemic challenges faced by doctoral students in Iraq.

جامعه‌شناسی آموزش و پرورش

ارائه الگوی مدیریت چالش‌های رساله‌نویسی مبتنی بر تجارب زیسته دانشجویان دکتری جغرافیای کشور عراق

نائر عبد الساده یاسین عیفاری^۱، مریم تقوایی یزدی^۲، منی محمد عباس الخطیب^۳، کبری امامی ریزی^۴

۱. دانشجوی دکتری، گروه مدیریت آموزشی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

۲. دانشیار، گروه مدیریت آموزشی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران (نویسنده مسئول).

۳. استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده آموزش، دانشگاه بابلون، عراق.

۴. استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

✉ ایمیل نویسنده مسئول: m_taghvaeeyazdi@yahoo.com

مقاله تحقیقاتی

چکیده

هدف: هدف این پژوهش ارائه الگوی مدیریت چالش‌های رساله‌نویسی بر اساس تجارب زیسته دانشجویان دکتری جغرافیای کشور عراق بود. **روش‌شناسی:** این پژوهش با رویکرد کیفی از نوع پدیدارشناسی و روش توصیفی در دو مرحله انجام شد. در مرحله اول از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و روش تحلیل ۷ مرحله‌ای کلازی برای تحلیل داده‌ها استفاده شد. در مرحله دوم از روش دلفی و تحلیل محتوای کیفی با کمک نرم‌افزار Maxqda ۲۰۲۰ بهره گرفته شد. جامعه آماری مرحله اول شامل دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دکتری جغرافیا در سه سال اخیر بود و در مرحله دوم خبرگان حوزه آموزش عالی از جمله مدیران، کارشناسان و اعضای هیأت علمی مورد مطالعه قرار گرفتند. نمونه‌گیری به صورت هدفمند و ملاک‌محور انجام شد و در مجموع ۲۲ نفر (۱۰ نفر در مرحله اول و ۱۲ نفر در مرحله دوم) مشارکت کردند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد چالش‌های رساله‌نویسی دانشجویان دکتری جغرافیا در عراق در چهار بعد اصلی شامل ساختاری-سازمانی، دانشجویی، آموزشی-پژوهشی، و فناوری اطلاعات و ارتباطات دسته‌بندی می‌شود. در بعد ساختاری-سازمانی، چالش‌هایی مانند محدودیت‌های مالی، ناکارآمدی مقررات و سیاست‌ها، و ضعف سیستم‌های اداری مشاهده شد. در بعد دانشجویی، مشکلاتی از قبیل استرس و اضطراب، کمبود مهارت‌های پژوهشی و نگارشی، و ناتوانی در مدیریت زمان مطرح شد. بعد آموزشی-پژوهشی شامل ضعف در نظارت و راهنمایی اساتید، کمبود منابع علمی مرتبط، و پیچیدگی در فرآیندهای تحقیقاتی بود. در بعد فناوری اطلاعات و ارتباطات نیز مسائلی چون کمبود دسترسی به منابع دیجیتال، ضعف در زیرساخت‌های فناوری، و ناآشنایی با ابزارهای تحقیقاتی مدرن برجسته شدند. این ابعاد در قالب ۱۲ مؤلفه اصلی، ۳۴ مؤلفه فرعی، و ۱۵۷ مفهوم شناسایی شدند. در مرحله دوم پژوهش، ۲۰ راهکار کلی برای مدیریت این چالش‌ها شناسایی شد که شامل تقویت فرآیندهای اداری، بهبود ارتباطات میان دانشجو و استاد راهنما، توسعه مهارت‌های پژوهشی و نگارشی، و استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات برای افزایش کارایی و دسترسی به منابع علمی بود. این یافته‌ها به ارائه مدلی جامع برای مدیریت چالش‌های رساله‌نویسی و ارتقای کیفیت آموزش دکتری در عراق منجر شد.

نتیجه‌گیری: این پژوهش مدلی جامع برای مدیریت چالش‌های رساله‌نویسی ارائه کرده که به دانشگاه‌های عراق کمک می‌کند تا از طریق هماهنگی در جنبه‌های مختلف سیستم آموزشی، ارتقای کیفیت آموزش دکتری را محقق سازند. یافته‌ها اهمیت ماهیت چندبعدی آموزش دکتری را نشان می‌دهد و نیاز به راهکارهای یکپارچه برای بهبود تجربه دانشجویان دکتری و افزایش کارایی فرآیندهای آموزشی و پژوهشی را برجسته می‌کند.

استناد مقاله:

عیفاری، ث، تقوایی یزدی، م، الخطیب، م، امامی ریزی، ک. (۱۴۰۳). ارائه الگوی مدیریت چالش‌های رساله‌نویسی مبتنی بر تجارب زیسته دانشجویان دکتری جغرافیای کشور عراق. جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، ۱۰(۳): ۵۷-۶۹.

<https://doi.org/10.22034/ijes.2024.2045099.1646>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221445.1401.15.1.1.0>

Creative Commons: CC BY 4.0

مقدمه

آموزش عالی، مظهر رشد و توسعه اطلاعات و دانش و تأمین‌کننده قدرت جوامع در عرصه رقابت جهانی است. انتظار می‌رود مراکز علمی محلّ اندیشه‌ورزی و شاگردپروری فرهیختگان و قلب یک جامعه پویا و زنده باشد (Ali Ghorbani et al., 2024; Bezi et al., 2024; Esmaili et al., 2024; Mohammadi Komroudi et al., 2024). امروزه پژوهش وجه مهمی از فعالیت‌های انسان شده است و دانش بشری به کمک پژوهش رشد می‌کند، گسترش می‌یابد و سرانجام به گسترش مرزهای معرفت و دانش پژوهی می‌انجامد. پیشرفت‌های هر جامعه‌ای در نتیجه پژوهش به دست آمده است. افزون بر آن پژوهش یاری‌رسان انسان در پیدا کردن راه حل مسأله و حلّ تضادها است (Kumar, 2011). برای انجام پژوهش در سطح دانشگاه‌ها علاوه بر خود دانشگاه‌ها و استادان، دانشجویان به عنوان ارکان اصلی و بازوی اجرایی و موتور محرکه پژوهش، نقش اصلی را عهده‌دار می‌باشند (Mehralizadeh et al., 2011). مدیریت پروژه‌های پایان‌نامه در آموزش عالی، یکی از راهکارها برای مواجهه نشدن با چالش‌های پایان‌نامه‌نویسی است (Larsson, 2020).

برای دانشجویان، پژوهش فارغ التحصیلی در اکثر دانشگاه‌ها آخرین مرحله برای فارغ‌التحصیلی و افزایش فرصت‌های شغلی حرفه‌ای است. غیرمعمول نیست که دانشجویان برای پایان تحصیلات خود با پایان‌نامه دست و پنجه نرم می‌کنند و در نتیجه دچار مشکلاتی مانند عدم اتمام مقطع تحصیلی، اتمام پروژه پایان‌نامه در بدترین حالت ممکن و مسائلی از این دست می‌شوند. این نتیجه نه تنها برای دانشجویان دانشگاه، بلکه برای کل جامعه نامطلوب است. اهمیت مضاعف تحصیلات تکمیلی از آنجا ناشی می‌شود که به دلیل توأمان ساختن آموزش و پژوهش، منبع مهمی برای تولید دانش محسوب می‌شود (Fathi Vajargah et al., 2010). علاوه بر این، دوره‌های تحصیلات تکمیلی مسئولیت تربیت نیروی انسانی متخصص برای تصدی مدیریت نهادهای آموزشی، علمی، اقتصادی و سیاسی جامعه را نیز برعهده دارد که تحقق این اهداف اساسی مستلزم کیفی بودن این دوره‌هاست. یکی از ملاک‌های مهم تولید علم، ارتقای شاخص‌های پژوهش است، اگر چه مقوله پژوهش و حقیقت‌جویی را نمی‌توان به سازمان یا نهاد خاصی محدود کرد، اما همواره بیشترین مسئولیت و مشارکت در تولید علم و پژوهش مربوط به دانشگاه‌ها بوده است. از وظایف عمده آموزش عالی رشد دانشجویان از طریق افزایش دانش، مهارت، نگرش‌ها و توانایی‌ها و توان بخشی آنان به عنوان فراگیری دائماً نقاد و متفکر است. این هدف زمانی حاصل خواهد شد که نظام آموزش عالی مبتنی بر پژوهش و تحقیق باشد، به فعالیت‌های پژوهشی میدان عمل ببخشد، جاذبه‌های پژوهشی را فراهم و از نتایج و فرایندهای آن‌ها در تحول و گسترش کلیه ابعاد زندگی انسان، استفاده نماید و در رشد و اعتلای بسیاری از زمینه‌های علمی و عملی جامعه گام بردارد.

امروزه رشد کمی تحصیلات تکمیلی روندی افزایشی داشته و اینک باید بعد کیفی آن مورد توجه سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران نظام آموزش عالی قرار گیرد؛ در این بین چالش‌های رساله‌نویسی به ویژه در دوره دکتری از مسائل مهم دوره‌های تخصصی تحصیلات تکمیلی است. این چالش‌ها گاهی آنچنان بزرگ هستند که دانشجو نمی‌تواند دوره خود را به پایان برساند یا سال‌ها درگیر نوشتن رساله خود می‌شود. از ویژگی‌های دوره‌های آموزش عالی و تحصیلات تکمیلی؛ توجه همزمان به آموزش و پژوهش است که تبلور بخش پژوهشی آن، پایان‌نامه و رساله است که دانشجو ملزم به تدوین آن شده است؛ پایان‌نامه و رساله در خود ارزیابی دانشجویان از توانایی‌های ذهنی، مهارت‌های تجربی و بالینی و همچنین میزان بلوغ علمی و منطقی آنان تأثیرگذار است (Lundgern & Halvarsson, 2009). با این حال رساله‌نویسی در عمل، مشکلات و پیچیدگی‌های بسیاری را در مقابل دانشجویان قرار می‌دهد و چالش‌های گوناگونی را برای آن‌ها به همراه دارد؛ پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، آموزش و آزمایش قدرت به کارگیری و استفاده از انواع توانایی‌ها و مهارت‌های دانشجویان است. این توانایی‌ها شامل دانش و اطلاعات تخصصی، مهارت‌های پژوهشی، توانایی درک و تحلیل موضوعات و مهارت‌های نگارشی هستند. علاوه بر این در فرایند پایان‌نامه‌نویسی، ارزیابی جامعی از تأثیر آموزش در طول کار تحقیق شکل می‌گیرد. رساله دکتری، محصولی است که تأمین‌کننده آن به طور عام دانشگاه (شامل استاد، دانشجو، مدیران و کارکنان) و مشتری و مصرف‌کننده آن به طور عام جامعه (شامل جامعه علمی، جامعه مدنی و بازار کسب و کار) هستند. تمامی فرایندهایی که لازمه یک رساله دکتری هست اعم از فعالیت‌هایی که ذیل عملیات اصلی و عملیات حمایتی انجام می‌شود، مانند دانه‌های زنجیر به هم متصل و مربوطند. با این حال قدرت این زنجیر بر مبنای ضعیف‌ترین حلقه زنجیر محاسبه می‌شود. به این معنا که ضعف هر یک از عوامل این فرایندهای درحال اجرا در رساله‌نویسی دکتری در لابه‌لای زنجیر، به هدر رفتن ارزش‌های دیگری در حلقه‌های دیگر این فرایند منجر می‌شود (Asghari & Nemati, 2016). از این رو، کشف این عوامل یا فرایندهای اختلالی در حین پروژه رساله‌نویسی و حذف یا کاهش آن می‌تواند به ارتقای کیفیت پژوهش‌ها در سطح دکتری کمک شایانی کند. انجام پایان‌نامه یا رساله توسط دانشجویان در بطن فرایندی انجام می‌پذیرد که از چگونگی شکل‌گیری مسئله، آغاز و با بررسی نظری- عملی آن تدوam می‌یابد. این امر برای دانشجویان دکتری می‌بایست میدان واقعی دیالکتیک ارتباط آموخته‌های نظری با مسائل ملموس باشد. اما

برخی مطالعات نشان می‌دهد که این فرایند در دانشگاه‌های کشور عراق دارای معایب و محدودیت‌هایی است؛ می‌توان فرض کرد که جریان انجام رساله‌ها در این دانشگاه‌ها اصلی‌ترین منظور و هدف خود که پیشبرد مرزهای دانش و حل مسائل و کمک به شکل‌گیری نظریه است، فاصله دارد. این ناکامی در حقیقت معلول عوامل چندی است مانند نداشتن انگیزه کافی، موانع عاطفی، درک نادرست از ماهیت پژوهش، ضعف برنامه‌ریزی و سوء مدیریت در پژوهش، ناهماهنگی و عدم پیوند روانی متقابل دانشجو با استاد راهنما، احساس عدم ثمر و غیره (Yamani Douzi Sarkhabi et al., 2015). رساله دکتري باید به منابع قوی‌تری متکی باشد و دانشجو در تحلیل و تنظیم موارد و مطالب دقت بیشتری بنماید. قدرت استدلال و استنتاج او باید به گونه‌ای باشد که خود به تنهایی مدافع آن باشد و نیازی به کمک اساتید و دیگران نداشته باشد. پژوهش تلاش رسیدن به راه‌حل‌های قابل اعتماد برای مسئله، از طریق گردآوری، تحلیل و تفسیر برنامه‌ریزی‌شده و نظام‌مند داده است. مشکلات رساله‌نویسی در صورتی که حل نشود بر کیفیت آموزشی تأثیر خواهد داشت؛ ضعف‌های مختلفی مانند ضعف‌های دانشجو و استاد در انجام دادن وظایف علمی و عملی، ضعف‌های اجتماعی، ضعف‌های آموزشی و البته محدودیت‌ها و فقدان امکانات برای دانشجویان و اساتید دانشگاه است.

پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که دانشجویان تحصیلات تکمیلی در مراحل مختلف نگارش رساله با چالش‌های متعددی روبرو هستند که این چالش‌ها در ابعاد فردی، آموزشی، پژوهشی و سازمانی طبقه‌بندی می‌شوند. ذوالقدر و همکاران (۱۴۰۱) نشان دادند که بیشترین مشکلات دانشجویان در مراحل "گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها" و "تدوین روش‌شناسی تحقیق" رخ می‌دهد (Zolghadr & Mohammadi, 2022)، در حالی که زارعی و همکاران (۱۳۹۷) هفت مضمون اصلی شامل مشکلات فردی، اساتید، جامعه، بروکراسی، انتخاب موضوع، مالی و اجرایی را شناسایی کردند. همچنین، سبک‌های نظارتی استادان راهنما نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت دانشجویان دارد (Zabihi Fard et al., 2021)؛ صفائی (۱۳۹۸) چهار سبک نظارتی مختلف را شناسایی کرده که هرکدام تأثیر متفاوتی بر تجربه دانشجویان دارند (Safaei, 2019). علاوه بر این، یوسفی و همکاران (۱۳۹۴) به ابهام نقش استادان راهنما و مشکلات اخلاقی اشاره کرده (Yousefi et al., 2015) و اصغری و نعمتی (۱۳۹۵) کیفیت پایین رساله‌ها را ناشی از ارتباطات ناکارآمد میان دانشجویان، اساتید و سیاست‌گذاران دانستند (Asghari & Nemati, 2016). دیگر پژوهش‌ها نشان داده‌اند که کمبود منابع و عدم حمایت علمی و اجتماعی استادان، موانع بزرگی در فرایند نگارش هستند (Rimaz et al., 2014; Yamani Douzi Sarkhabi et al., 2015). راهکارهای پیشنهادی شامل کوتاه کردن پروسه‌های اداری، برگزاری کارگاه‌های آموزشی، تقویت زیرساخت‌های تحقیقاتی و ارائه حمایت‌های مادی و علمی بوده است (Hemmati & Bayat, 2015; Khorsandi et al., 2018). تحقیقات بین‌المللی نیز یافته‌های مشابهی را گزارش کرده‌اند: رفیع و مقیس (۲۰۲۳) به چالش‌های نگارش و استدلال ساختاری پرداخته و بر بازنویسی و استفاده از جملات انتقالی تأکید کرده‌اند (Rafi & Moghees, 2023)، در حالی که لستاری (۲۰۲۰) بر تقویت مهارت‌های زبان انگلیسی و مدیریت زمان تأکید داشته است (Lestari, 2020). مطالعات دیگر مانند متین و خان (۲۰۱۷) و کومبا (۲۰۱۶) نیز مشکلاتی همچون کمبود تجربه، فقدان حمایت مالی، و ضعف در آموزش روش تحقیق را برجسته کرده‌اند (Komba, 2016; Matin & Khan, 2017). مجموع این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که موفقیت در نگارش رساله نیازمند بهبود در آموزش، نظارت، منابع، و پشتیبانی سازمانی است.

از آنجا که جغرافیا از علوم بسیار کاربردی به شمار می‌آید، نیازمند برنامه‌ریزی دقیق برای تربیت متخصصان این علم متناسب با نیازهای کشور و علم روز دنیا بسیار محسوس می‌باشد. تنوع بالای رشته و گرایش‌ها و ارائه آن‌ها از سوی اکثر دانشگاه‌های کشور، خود بیانگر ضرورت بازنگری، بررسی و برنامه‌ریزی منسجم و اصولی در حوزه علم جغرافیا است. تنوع رشته‌های جغرافیا از جمله: جغرافیای اقلیم، طبیعی، ژئومورفولوژی، روستایی، شهری، گردشگری، سیاسی و ژئوپولیتیک، لزوم اهمیت به این رشته؛ به ویژه ایجاد رشته‌های جدید بین رشته‌ای و کاربردی مورد نیاز کشور، تغییر و تحول در برخی از گرایش‌ها، توسعه اصولی؛ کنترل و نظم دادن به رشته و گرایش‌های جغرافیا و تحقیقات کاربردی در این حوزه را در می‌طلبد. از طرفی کاهش گرایش‌های رشته جغرافیا در دوره کارشناسی به دلیل کاربردی نبودن برخی از گرایش‌ها، تنوع گرایش‌های جغرافیا در کارشناسی ارشد، نظم دادن به گرایش‌های مقطع دکتري، راهاندازی رشته و گرایش‌های جدید از سوی دانشگاه‌های مختلف کشور، بازنگری سرفصل‌های دروس و نحوه ایجاد تعادل بین علوم کاربردی و تئوری در رشته جغرافیا باعث تعالی، کاربردی بودن و ایجاد توانمندسازی ظرفیت این رشته خواهد شد. شاید به همین علل؛ پژوهش‌های انجام شده در این رشته؛ در زمینه انتخاب موضوع تحقیق؛ روش‌شناسی، به روز نبودن؛ کمبود امکانات و تجهیزات آزمایشی و کارگاهی؛ و نیاز به تخصصی بودن گرایش اعضا هیات علمی و سایر مراحل پژوهش مخصوصاً در مقاطع دکترا با مشکلاتی روبرو بوده است. بنابراین پژوهشی که به مشکلات و چالش‌های رساله‌نویسی در رشته جغرافیا

بپردازد؛ می‌تواند گام موثری در حل مسایل این رشته و ایجاد انگیزه نماید. در این تحقیق محقق به دنبال این مساله است که چه الگویی جهت مدیریت چالش‌های رساله‌نویسی مبتنی بر تجارب زیسته‌ی دانشجویان دکتری جغرافیای کشور عراق می‌توان ارائه نمود؟

روش‌شناسی

این پژوهش به روش کیفی از نوع پدیدارشناسی با استفاده از رویکرد توصیفی در دو مرحله کیفی-کیفی انجام شده است. جامعه آماری مرحله اول شامل دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دکتری (که در ۳ سال اخیر دفاع کرده‌اند) مقطع دکتری رشته جغرافیا در کشور عراق و در مرحله دوم شامل خبرگان حوزه آموزش عالی اعم از مدیران، کارشناسان و اعضای هیات علمی بوده‌اند. حجم نمونه در مرحله اول از روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع ملاک محور تا رسیدن به اشباع نظری به تعداد ۱۰ نفر و در مرحله دوم روش نمونه‌گیری هدفمند به تعداد ۱۲ نفر انتخاب شده‌اند. ابزار گردآوری داده‌ها در مرحله اول از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و در مرحله دوم از روش دلفی استفاده شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها در مرحله اول از روش ۷ مرحله‌ای کلایزی و در مرحله دوم از روش تحلیل محتوا با استفاده از نرم‌افزار Maxqda 2020 انجام شده است. برای تعیین اعتبار داده‌ها از دو روش، روش اول (داده‌های استخراج شده از دیدگاه مشارکت‌کنندگان به آن‌ها منعکس گردید تا مجدداً بررسی و تایید شوند. روش دوم) شاخص نسبت روایی محتوا و به منظور تعیین پایایی مفاهیم و شاخص‌های استخراج شده از روش ضریب پایایی هولستی استفاده شده است.

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش نشان داد که مشارکت‌کنندگان در بخش اول ۸ نفر مرد و ۲ نفر زن، ۵ نفر فارغ‌التحصیل مقطع دکتری رشته جغرافیا، ۳ نفر آماده برای دفاع از رساله، ۲ نفر در حال انجام رساله بوده‌اند و در بخش دوم ۹ نفر مرد و ۳ نفر زن، ۱۰ نفر دارای مدرک تحصیلی دکتری و ۲ نفر دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد، ۶ نفر عضو هیات علمی، ۳ نفر کارشناس، ۳ نفر مدیر بوده‌اند.

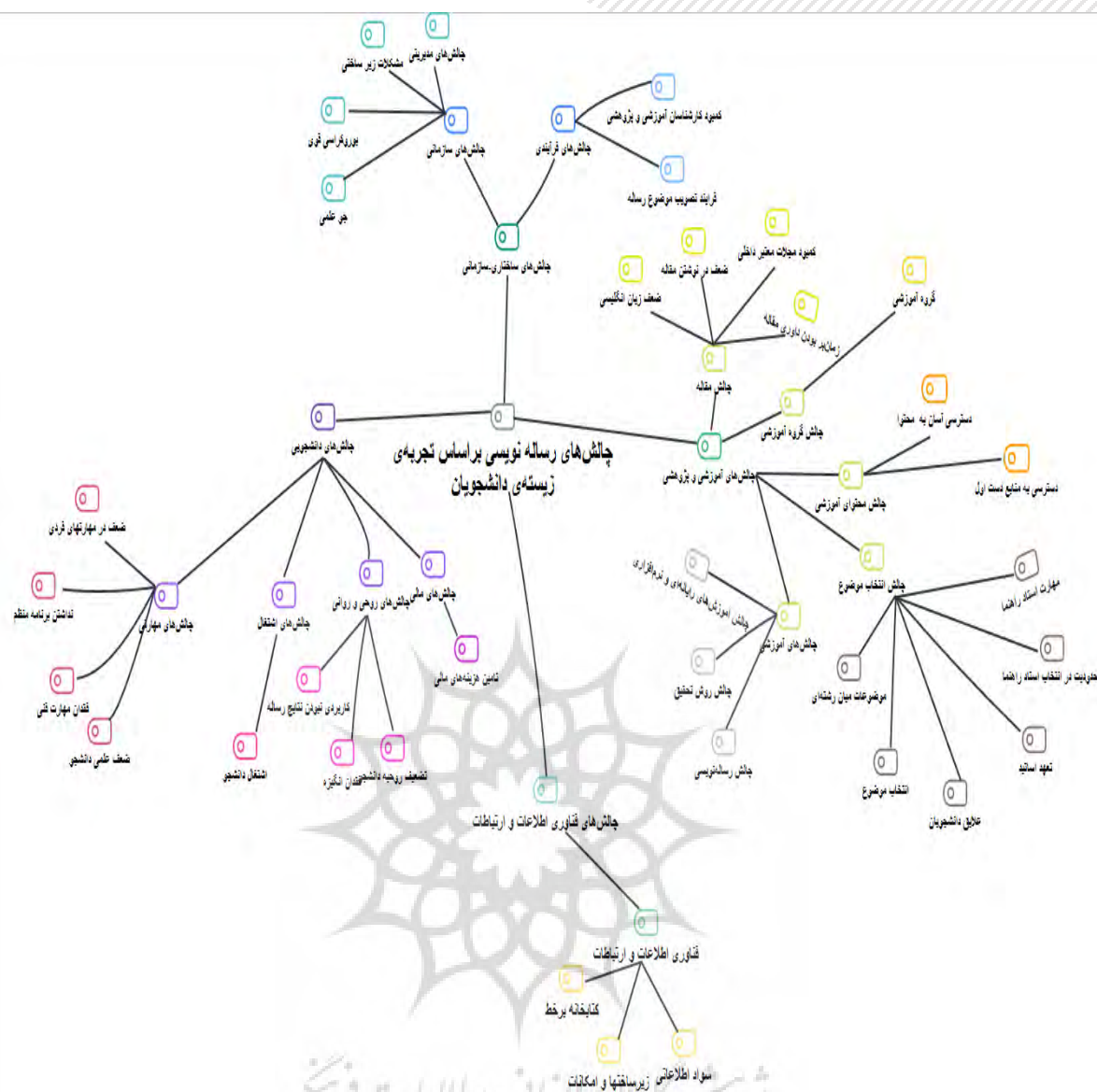
در مرحله نخست محقق به منظور درک بهتر مشارکت‌کنندگان کلیه توصیفات و تجارب بیان شده از طرف آن‌ها را چندین مرتبه با دقت مطالعه نموده تا بتواند مطالب و عبارات مهم را استخراج نماید. در مرحله دوم محقق سعی نمود واژه‌ها و جملات مرتبط با پدیده مورد نظر را از متن مصاحبه‌ها استخراج نموده و براساس اطلاعات جمع‌آوری شده تعداد ۱۷۱ عبارت بدست آورد. در مرحله سوم پژوهشگر تلاش نموده است تکراری‌ها را مجدداً پالایش، به هر کدام از جملات مفهومی خاص بخشیده و آن‌ها را در قالب جملاتی ساده‌تر بیان نماید. که با حذف کدهای اضافه به ۱۶۴ کد کاهش یافت. در مرحله چهارم محقق مفاهیم استخراج شده را در دسته‌های هم‌مفهوم سازماندهی و مرتب نموده است. در مرحله پنجم محقق مفاهیم به‌دست‌آمده از مرحله قبل را به درون توضیحی جامع‌تر می‌برد. در مرحله ششم دسته‌بندی براساس چهار دسته‌بندی موضوعات انجام شد. این چهار دسته شامل چالش‌هایی در حوزه ساختاری و سازمانی، فناوری اطلاعات و ارتباطات، آموزشی-پژوهشی و دانشجویی بوده است. پژوهشگر در این مرحله تلاش نموده است یک توصیف واقعی از مرحله قبل بوجود آورد که نتیجه آن در جداول زیر ارائه گردیده است.

جدول ۱. دسته‌بندی نهایی حاصل از تجارب چالش‌های رساله‌نویسی دانشجویان دکتری

دسته‌بندی سطح سوم	دسته‌بندی سطح دوم	دسته‌بندی سطح اول
چالش‌های ساختاری سازمانی	چالش‌های فرآیندی	فرآیند تصویب موضوع رساله
		کمبود کارشناسان آموزشی و پژوهشی
	چالش‌های سازمانی	چالش‌های مدیریتی
		مشکلات زیرساختی
		بورورکراسی قوی
		جو علمی
		اشتغال دانشجوی
چالش‌های دانشجویی	چالش‌های اشتغال	تضعیف روحیه دانشجوی
	چالش‌های روحی و روانی	

فقدان انگیزه		
کاربردی نبودن نتایج رساله	چالش‌های مالی	
تأمین هزینه‌های مالی	چالش‌های مهارتی	
ضعف در مهارت‌های فردی		
نداشتن برنامه منظم		
فقدان مهارت فنی		
ضعف علمی دانشجو	چالش‌های آموزشی-پژوهشی	
چالش آموزش‌های رایانه‌ای و نرم‌افزاری	چالش‌های آموزشی	
چالش روش تحقیق		
چالش رساله‌نویسی		
موضوعات میان‌رشته‌ای	چالش انتخاب موضوع	
انتخاب موضوع		
علائق دانشجویان		
تعهد اساتید		
محدودیت در انتخاب استاد راهنما	چالش محتوای آموزشی	
مهارت استاد راهنما	چالش گروه آموزشی	
دسترسی به منابع دست اول	چالش مقاله	
دسترسی آسان به محتوا		
گروه آموزشی		
زمان بر بودن داوری مقاله		
کمبود مجلات معتبر داخلی		
ضعف در نوشتن مقاله		
ضعف زبان انگلیسی		
کتابخانه برخط	فناوری اطلاعات و ارتباطات	چالش فناوری اطلاعات و ارتباطات
زیرساخت‌ها و امکانات		
سواد اطلاعاتی		

مرحله هفتم تجزیه و تحلیل کلایزی انجام گرفت و با مراجعه به مشارکت‌کنندگان به بازخوانی و مرور مفاهیم عمده ثبت شده پرداخته تا وثوق اطلاعات تضمین گردد. سپس با استفاده از نرم‌افزار Maxqda2020 ابعاد و مولفه‌ها استخراج گردیده و به آن‌ها معنا و مفهوم خاصی داده شد. مدل نهایی خروجی Maxqda2020 حاصل از نتایج این بخش جهت فهم بیشتر در شکل زیرنمایش داده شده است.

شکل ۱. مدل کلی حاصل از چالش‌های تجارب زیسته‌ی دانشجویان

بحث و نتیجه گیری

برای شناسایی راهکارهای مدیریت این چالش‌ها از پانل خبرگان به روش دلفی اقدام گردید، مشارکت‌کنندگان در این مرحله از پژوهش، شامل ۱۲ نفر از خبرگان حوزه آموزش عالی اعم از مدیران، کارشناسان و اعضای هیات علمی بوده‌اند. این راهکارها به روش تحلیل محتوا با استفاده از نرم‌افزار Maxqda۲۰۲۰ شناسایی و استخراج انجام شد. در این مرحله مواردی که مرتبط با اهداف زمینه تحقیق نبود حذف شدند. پس از آن، گزارش تحلیل راهکارها مجدداً در دو مرحله برای اعضای پانل ارسال گردید و پس از اصلاح و تایید نهایی خبرگان، در نهایت ۷۸ راهکار در قالب چهار دسته اصلی چالش‌های ساختاری- سازمانی، آموزشی- پژوهشی، فناوری اطلاعات و ارتباطات و دانشجویی ارائه شده است. یافته‌های این پژوهش با یافته‌های ذبیحی‌فر و همکاران (۱۴۰۰) تا حدود زیادی همخوانی دارد. این پژوهش در زمینه‌ای انجام شده است که آموزش عالی در عراق با چالش‌های متعددی روبرو است (Zabihi Fard et al., 2021)، از جمله بازسازی زیرساخت‌ها پس از سال‌ها درگیری، نیاز به همگام شدن با استانداردهای بین‌المللی و ضرورت پاسخگویی به نیازهای در حال تغییر جامعه و اقتصاد (Milton, 2017). در این راستا، بهبود کیفیت آموزش دکتری و افزایش توانایی دانشجویان در تکمیل موفقیت‌آمیز رساله‌های خود، نقشی حیاتی در توسعه ظرفیت پژوهشی و نوآوری کشور ایفا می‌کند. حال به تفضیل راهکارهای مدیریت این چالش‌ها تشریح می‌نماییم.

در این پژوهش چندین راهکار ساختاری- سازمانی مهم برای مدیریت چالش‌های رساله‌نویسی شناسایی شد. یکی از مهمترین یافته‌ها، اهمیت مشارکت متخصصان و نخبگان در سیاستگذاری و تصمیم‌گیری است. این راهکار با روند گسترده‌تر در حاکمیت آموزش عالی که بر ارزش دانش تخصصی در شکل‌دهی سیاست‌های نهادی تأکید دارد، همسو است (Ozga, 2020). این یافته همچنین با مطالعات اخیر در زمینه مدیریت دانش در آموزش عالی همخوانی دارد که بر اهمیت استفاده از تخصص درون‌سازمانی برای بهبود فرآیندهای تصمیم‌گیری تأکید می‌کند (Budur et al., 2024). از دیگر راهکارهای ساختاری- سازمانی می‌توان به نیاز به بروزرسانی و تجهیز کتابخانه‌ها، هم به صورت فیزیکی و هم الکترونیکی اشاره نمود. این یافته بر نقش حیاتی منابع اطلاعاتی در پشتیبانی از پژوهش‌های دکتری تأکید می‌کند. علاوه بر این، مطالعات اخیر نشان داده‌اند که دسترسی به منابع دیجیتال و پایگاه‌های داده پیشرفته، تأثیر قابل توجهی بر کیفیت و سرعت تکمیل رساله‌های دکتری دارد (Rafi et al., 2019). مطالعه همچنین بر نیاز به آموزش مستمر کارکنان تأکید کرد. این راهکار منعکس‌کننده شناخت فزاینده اهمیت توسعه حرفه‌ای در مدیریت آموزش عالی است. با سرمایه‌گذاری در آموزش کارکنان، مؤسسات می‌توانند اطمینان حاصل کنند که فرآیندهای اداری آن‌ها کارآمد، به‌روز و پاسخگوی نیازهای دانشجویان دکتری است. این امر به ویژه در زمینه عراق که سیستم آموزش عالی آن در حال گذار و نوسازی است، اهمیت ویژه‌ای دارد.

در حوزه راهکارهای چالش آموزشی و پژوهشی، یافته‌های پژوهش حاضر بر اهمیت تقویت تعاملات دانشجو و استاد راهنما تأکید می‌کند. این یافته با پژوهش سلیمی و خدایرست (۱۳۹۴) که در پژوهش خود نشان دادند بهبود روابط و تعاملات استادان و دانشجویان، موجب ارتقا انگیزش تحصیلی و خودکارآمدی پژوهشی می‌شود و در نتیجه، وضعیت مناسب‌تری برای پژوهش و تحصیل آن‌ها فراهم می‌آید همسو است (Salimi & Khodaparast, 2015). راهکارهای پیشنهادی، مانند برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای بهبود مهارت‌های ارتباطی حرفه‌ای و افزایش اعتماد و صمیمیت بین استادان راهنما و دانشجویان، راه‌های عملی برای تقویت این رابطه حیاتی ارائه می‌دهند. یافته قابل توجه دیگر، نیاز به رساله‌های تقاضامحور بود. متخصصان پیشنهاد کردند که رساله‌ها باید به اولویت‌ها و مسائل سازمان‌ها بپردازند، جمع‌آوری داده‌های واقعی را تضمین کنند و به توسعه علمی کمک کنند و می‌تواند ارتباط و کاربردپذیری رساله دکتری در برنامه‌های جغرافیای عراق را افزایش دهد. این امر به ویژه در زمینه عراق که با چالش‌های توسعه‌ای متعددی روبرو است، می‌تواند به پر کردن شکاف بین دانشگاه و جامعه کمک کند.

مطالعه همچنین بر اهمیت ارائه دروس به صورت نظری و عملی (مسئله‌محور) تأکید کرد. این راهکار منعکس‌کننده روند رو به رشد به سمت یادگیری تجربی در آموزش عالی است (Salvador et al., 2023) و می‌تواند تجربه یادگیری و مهارت‌های پژوهشی دانشجویان دکتری را به طور قابل توجهی افزایش دهد. پژوهش‌های اخیر نشان داده‌اند که رویکردهای یادگیری مبتنی بر مسئله می‌توانند به توسعه تفکر انتقادی، مهارت‌های حل مسئله و توانایی کاربرد دانش نظری در موقعیت‌های عملی کمک کنند (Sawee et al., 2024; Susanti et al., 2023).

یافته‌های این پژوهش چندین راهکار مهم مرتبط با چالش‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) را شناسایی نمود. نیاز به تقویت زیرساخت‌های ارتباطی، از جمله شبکه‌های دسترسی و شبکه‌های پرسرعت و کارآمد، مورد تأکید قرار گرفت. و نقش حیاتی زیرساخت قوی ICT در پشتیبانی از رساله‌های دکتری را برجسته می‌کند. استفاده از سامانه‌های مجازی برای خدمات اداری، آموزشی و پژوهشی راهکار کلیدی دیگری بود که شناسایی شد. این یافته منعکس‌کننده اهمیت فزاینده پلتفرم‌های دیجیتال در ساده‌سازی فرآیندهای دانشگاهی و افزایش دسترسی‌پذیری است. پیاده‌سازی این سیستم‌ها می‌تواند به طور قابل توجهی بار اداری را کاهش داده و کارایی فرآیند رساله‌نویسی را بهبود بخشد. ایجاد بانک اطلاعات پژوهشی نیز به عنوان یک راهکار مهم پیشنهاد شد و می‌تواند منابع ارزشمندی را برای دانشجویان در انتخاب موضوعات پژوهشی مرتبط با نیازهای جامعه و اولویت‌های ملی فراهم کند این یافته‌ها با یافته‌های پژوهش یاسین و همکاران (۲۰۲۳) که سیستم مدیریت سوابق دانشجویی، یک سیستم مدیریت کارکنان و یک سیستم گردش کار خودکار برای بهبود ارتباطات و همکاری بین بخش‌ها برای دانشگاه‌های عراق پیشنهاد و طراحی نموده است همسو است (Yaseen et al., 2023).

در زمینه راهکارهای مرتبط با دانشجویان، یافته‌ها اهمیت ارتقاء مهارت و آموزش را نمایان نمود. متخصصان پیشنهاد کردند که کارگاه‌های آموزشی در زمینه روش‌های تحقیق و نرم‌افزارهای مرتبط با رشته جغرافیا به طور مستمر برگزار شود. راهکار مهم دیگر، ایجاد شبکه‌های حمایتی برای دانشجویان بود. این شامل هم شبکه‌های حمایتی همسالان و هم حمایت از سوی خانواده و استادان راهنما می‌شود. مطالعه همچنین بر اهمیت مهارت‌های مدیریت زمان و برنامه‌ریزی برای دانشجویان دکتری تأکید کرد. این یافته با پژوهشی که مدیریت زمان را به عنوان یکی از عوامل موثر بر ترک تحصیل دانشجویان برجسته می‌کند، همسو است (Nieuwoudt & Pedler, 2023). علاوه بر این، یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که حمایت مالی از دانشجویان دکتری

نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. پیشنهاداتی مانند ارائه وام‌های دانشجویی کم‌بهره با بازپرداخت پس از فارغ‌التحصیلی و حمایت مالی از طریق گزینش‌های پژوهشی می‌تواند به کاهش دغدغه‌های مالی دانشجویان کمک کند و آن‌ها را قادر سازد تا تمرکز بیشتری بر تحقیقات خود داشته باشند. یافته‌های این مطالعه پیامدهای عملی مهمی برای مدیریت چالش‌های رساله‌نویسی در رشته جغرافیا در کشور عراق دارد:

۱. **توسعه سیاست:** دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی در عراق باید در نظر داشته باشند که استراتژی‌های شناسایی شده در این پژوهش را در سیاست‌های خود برای آموزش دکتری ادغام کنند. این می‌تواند شامل سیاست‌هایی در مورد نظارت، حمایت از تحقیقات و فرآیندهای اداری باشد. به عنوان مثال، تدوین سیاست‌های جامع برای تعامل موثر بین استاد و دانشجو، یا سیاست‌هایی برای تشویق تحقیقات کاربردی که به نیازهای جامعه پاسخ می‌دهند.
  ۲. **آموزش استادان راهنما:** با توجه به تاکید بر تعامل دانشجو و استاد راهنما، موسسات باید در برنامه‌های آموزشی برای استادان راهنما سرمایه‌گذاری کنند تا مهارت‌های مربیگری و ارتباطی آن‌ها را ارتقا دهند. این می‌تواند شامل کارگاه‌های آموزشی در زمینه روش‌های نوین نظارت بر پایان‌نامه، تکنیک‌های ارتباطی پیشرفته و روش‌های حل تعارض باشد.
  ۳. **زیرساخت فناوری اطلاعات و ارتباطات:** نیاز واضحی به سرمایه‌گذاری در زیرساخت فناوری اطلاعات و ارتباطات برای حمایت از تحقیقات دکتری وجود دارد. این شامل هم سخت‌افزار (مانند شبکه‌های پرسرعت) و هم نرم‌افزار (مانند سیستم‌های اداری مجازی) می‌شود. به عنوان مثال، ایجاد پلتفرم‌های آنلاین برای مدیریت پروژه‌های تحقیقاتی، دسترسی به منابع دیجیتال و تسهیل همکاری‌های بین‌المللی.
  ۴. **طراحی برنامه درسی:** یافته‌ها نشان می‌دهد که نیاز به بازنگری در برنامه‌های درسی دکتری وجود دارد تا تعادل بین یادگیری نظری و عملی حفظ شود و آموزش مهارت‌های ضروری مانند مدیریت زمان و روش‌های تحقیق گنجانده شود. این می‌تواند شامل ادغام دوره‌های عملی مبتنی بر پروژه، کارآموزی‌های تحقیقاتی و سمینارهای توسعه مهارت در برنامه درسی دکتری باشد.
  ۵. **جهت‌گیری تحقیقات:** موسسات باید مکانیسم‌هایی را برای جهت‌دهی تحقیقات دکتری به سمت نیازها و اولویت‌های جامعه در نظر بگیرند، احتمالاً از طریق همکاری نزدیک‌تر با سازمان‌های دولتی، سازمان‌های غیردولتی و صنعت. این می‌تواند شامل ایجاد مراکز تحقیقاتی مشترک، برنامه‌های کارآموزی در صنعت برای دانشجویان دکتری و تأسیس صندوق‌های تحقیقاتی با تمرکز بر چالش‌های اجتماعی باشد.
  ۶. **حمایت از دانشجویان:** دانشگاه‌ها باید سیستم‌های حمایتی جامعی برای دانشجویان دکتری ایجاد کنند، از جمله شبکه‌های حمایتی همسالان، مکانیسم‌های حمایت مالی و خدمات حمایت از سلامت روان. این می‌تواند شامل برنامه‌های منتورینگ، گروه‌های مطالعاتی هدایت شده توسط دانشجویان، مشاوره مالی و دسترسی به خدمات مشاوره روانشناختی باشد.
- در نتیجه، اگرچه مسیر تکمیل رساله دکتری ذاتاً چالش‌برانگیز است، این پژوهش نشان می‌دهد که با ساختارهای حمایتی مناسب، استفاده موثر از فناوری، و تمرکز بر توسعه مهارت‌های تحقیقاتی و شخصی، این چالش‌ها را می‌توان به طور موثر مدیریت کرد. مدل توسعه یافته از طریق این پژوهش، ابزاری ارزشمند برای دانشگاه‌ها، اساتید راهنما و دانشجویان در پیمودن مسیر پیچیده آموزش دکتری فراهم می‌کند.
- رفع محدودیت‌های پژوهش می‌تواند زمینه‌ساز پیشرفت‌های علمی در پژوهش‌های بعدی باشد و موجب رشد و شکوفایی علم و پژوهش گردد. این پژوهش نیز از برخی محدودیت‌ها مستثنی نبوده است که شامل موارد زیر می‌باشد: از آنجا که جامعه آماری این تحقیق محدود به دانشجویان و فارغ‌التحصیلان رشته جغرافیا است، تعمیم‌پذیری یافته‌ها به سایر رشته‌های دانشگاهی ممکن است محدود باشد. همچنین در بخش کیفی تحقیق، مشکلاتی در دسترسی به افراد خبره و متخصص وجود داشت. علاوه بر این، عدم دقت کافی در پاسخ‌گویی به برخی سوالات و سوگیری‌های احتمالی برخی از اعضای نمونه، از دیگر محدودیت‌ها به شمار می‌رود. همچنین، کمبود پژوهش‌های مشابه برای مقایسه نتایج این تحقیق با دیگر مطالعات مشابه یکی از چالش‌های این پژوهش بوده است.
- برای پیاده‌سازی موفق راهکارهای شناسایی شده در این پژوهش، پیشنهاد می‌شود که دانشگاه‌های عراق یک برنامه جامع و مرحله‌ای تدوین کنند. این برنامه می‌تواند شامل ارزیابی دقیق از وضعیت موجود برنامه‌های دکتری، زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، و سیستم‌های حمایتی دانشجویی باشد. همچنین، اولویت‌بندی راهکارهای شناسایی شده با توجه به منابع موجود و نیازهای فوری، سرمایه‌گذاری در بهبود زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، و برگزاری دوره‌های آموزشی برای اساتید راهنما و کارکنان اداری نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. دیگر پیشنهادهای شامل بازنگری و

به‌روزرسانی برنامه‌های درسی دوره دکتری، راه‌اندازی سیستم‌های حمایتی جامع برای دانشجویان، و تقویت ارتباطات با سازمان‌های دولتی، صنعت و جامعه مدنی می‌باشد. علاوه بر این، ایجاد سیستمی برای نظارت مستمر بر اثربخشی راهکارهای اجرا شده و تدوین دستورالعمل‌های شفاف در مورد فرآیند انتخاب موضوع و نگارش رساله نیز می‌تواند به کاهش سردرگمی دانشجویان کمک کند. همچنین، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌هایی در زمینه ارزیابی اثربخشی این راهکارها و توسعه و اعتبارسنجی ابزارهای سنجش اثربخشی آن‌ها در آینده انجام گیرد.

تشکر و قدرانی

بدین وسیله پژوهشگران از شرکت کنندگان در پژوهش به دلیل مشارکت فعال در پژوهش و از مسئولان آن‌ها به دلیل موافقت جهت انجام پژوهش و انجام پرسشنامه تقدیر و تشکر می‌شود.

References

- Ali Ghorbani, M., Zolfaghari, R., & Imani, M. N. (2024). Identifying Dimensions and Components of Innovative Teaching Methods in Higher Education. *Sociology of Education*, 10(1), 355-365. [DOI]
- Asghari, F., & Nemati, M. A. (2016). The challenge of doctoral dissertation quality in Iran based on the concept of the value chain. *Iranian Cultural Studies Research*, 9(2 (Issue 34)), 159-191. [DOI]
- Bezi, A., Fakoori, H., Bayani, A. A., & Saemi, H. (2024). Design and Validation of an Environmental Education Curriculum Model for Higher Education Based on the "Aker" Approach [Research Article]. *Iranian Journal of Educational Sociology*, 7(1), 79-90. [DOI]
- Budur, T., Abdullah, H., Rashid, C. A., & Demire, H. (2024). The Connection Between Knowledge Management Processes and Sustainability at Higher Education Institutions. *Journal of the Knowledge Economy*, 1-34. [DOI]
- Esmaili, L., Jamali, A., & Ghorchian, N. (2024). Identifying and Analyzing the Dimensions and Components of Improving Social Intelligence among the Faculty Members of Farhangian University of Tehran. *Sociology of Education*, 10(1), 204-213. [DOI]
- Fathi Vajargah, K., Arefi, M., & Jalilinia, F. (2010). Examination of hidden curricula in master's theses at Shahid Beheshti University. *Quarterly Journal of Higher Education Curriculum Studies*, 1(1). [DOI]
- Hemmati, R., & Bayat, A. (2018). Phenomenological study of graduate students' lived experiences of the thesis writing process. *Cultural Strategy*, 11(43), 89-122. [DOI]
- Khorsandi, M., Jahani, F., Vakilian, K., & Sadeghi, H. (2015). Explaining the challenges in writing general doctoral dissertations based on the experiences of graduates: A qualitative study. *Journal of Sabzevar University of Medical Sciences*, 22(5), 842-853. [DOI]
- Komba, S. C. (2016). Challenges of writing theses and dissertations among postgraduate students in Tanzanian higher learning institutions. *International Journal of Research Studies in Education*, 5(3), 71-80. [DOI]
- Kumar, K. (2011). *Research Methods in Librarianship and Information Science*. National Library of the Islamic Republic of Iran. [DOI]
- Larsson, K. (2020). *Managing Thesis Projects in Higher Education-Through Learning Analytics* [Stockholm University]. Department of Computer and Systems Sciences. [DOI]
- Lestari, D. M. (2020). An Analysis of the Students' Difficulties in Writing Undergraduate Thesis at English Education Study Program of Muhammadiyah University of Bengkulu. *Premise, Journal of English Education and Applied Linguistics*, 9(1), 17. [DOI]
- Lundgren, S., & Halvarsson, M. (2009). Students' expectation, concerns and comprehension when writing theses writing theses as part of their nursing education. *Nurse Education Today*, 19(5), 527-532. [DOI]
- Matin, M., & Khan, M. (2017). Common problems faced by postgraduate students during their thesis works in Bangladesh. *Bangladesh Journal of Medical Education*, 8(1), 22-27. [DOI]
- Mehralizadeh, Y., Shahi, S., & Hosseini, S. (2011). An attempt to develop indicators for measuring intellectual capital and examining their status at Shahid Chamran University of Ahvaz. *Biannual Journal of the Iranian Association of Higher Education*, 3(4), 65-96. [DOI]
- Milton, S. (2017). *Higher education and post-conflict recovery*. Springer. [DOI]
- Mohammadi Komroudi, M. J., Ahmadi, M., & Farhadi Mahalli, A. (2024). Designing an Ethically-Oriented Management Model for Employee Education Development in Higher Education Using Grounded Theory (Case Study: Free Universities of Mazandaran Province) [Research Article]. *Iranian Journal of Educational Sociology*, 7(2), 114-123. [DOI]
- Nieuwoudt, J. E., & Pedler, M. L. (2023). Student retention in higher education: Why students choose to remain at university. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, 25(2), 326-349. [DOI]
- Ozga, J. T. (2020). Elites and expertise: The changing material production of knowledge for policy. In *Handbook of Education Policy Studies: Values, Governance, Globalization, and Methodology* (Vol. 1, pp. 53-69). [DOI]
- Rafi, M., JianMing, Z., & Ahmad, K. (2019). Evaluating the impact of digital library database resources on the productivity of academic research. *Information Discovery and Delivery*, 47(1), 42-52. [DOI]

- Rafi, M. S., & Moghees, A. (2023). Writing challenges, causes, and strategies to facilitate the doctoral dissertation writing process: A qualitative analysis. *International Social Science Journal*, 73(247), 139-156. [DOI]
- Rimaz, Dehdari, & Dehdari, L. (2014). Explaining doctoral students' expectations from supervisors in conducting dissertations: A qualitative content analysis. *Journal of the Center for Studies and Development of Medical Education, Shahid Sadoughi University of Medical Sciences, Yazd*, 9(4), 56-71. [DOI]
- Safaei, M. (2019). Typology of research supervision styles among Iranian advisors: From facilitation to command! *Biannual Journal of Theory and Practice in Curriculum Planning*, 7(13), 5-28. [DOI]
- Salimi, M., & Khodaparast, M. (2015). The effect of teacher-student relationships on academic motivation and research self-efficacy of graduate students in physical education and sports sciences. *Research in Sport Education*, 4(9), 109-126. [DOI]
- Salvador, R., Barros, M. V., Barreto, B., Pontes, J., Yoshino, R. T., Piekarski, C. M., & de Francisco, A. C. (2023). Challenges and opportunities for problem-based learning in higher education: Lessons from a cross-program Industry 4.0 case. *Industry and Higher Education*, 37(1), 3-21. [DOI]
- Sawe, E., Mwai, N., & Oyieke, L. (2024). Nurturing doctoral excellence: effective strategies for research support services in public university libraries of Kenya. *Digital Library Perspectives*, 40(2), 282-294. [DOI]
- Susanti, M., Suyanto, S., Jailani, J., & Retnawati, H. (2023). Problem-based learning for improving problem-solving and critical thinking skills: A case on probability theory course. *Journal of Education and Learning (Edulearn)*, 17(4), 507-525. [DOI]
- Yamani Douzi Sarkhabi, M., Sohrabi, M., Goldasteh, A., & Samari, I. (2015). Analysis of the factors influencing research experiences (thesis writing process) of graduate students and their changes at Shahid Beheshti University. *Iranian Journal of Higher Education*, 8(1), 1-18. [DOI]
- Yaseen, M., Salih, H. S., Aljanabi, M., Ali, A. H., & Abed, S. A. (2023). Improving Process Efficiency in Iraqi universities: a proposed management information system. *Iraqi Journal for Computer Science and Mathematics*, 4(1), 211-219. [DOI]
- Yousefi, A., Bazarafkan, L., & Yamani, N. (2015). Qualitative examination of the challenges and complexities of research supervision: Perspectives of master's students and faculty members. *Journal of Advances in Medical and Professional Education*, 3(3), 91-98. [DOI]
- Zabihi Fard, A., Fadavi, M. S., & Saeidian, N. (2021). Challenges of dissertation writing based on the lived experiences of doctoral students at Islamic Azad University. *Journal of Educational Development of Jundishapur Ahvaz*, 12(1), 214-221. [DOI]
- Zolghadr, S., & Mohammadi, M. (2022). Examination of barriers and problems in thesis writing among graduate students: A case study of Zanjan University students. [DOI]